PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

O‘RTA MAXSUS TA’LIMDA XORIJIY TILLARNI O‘QITISHNING ASOSLARI VA METODIK YONDASHUVLARI

Tojiboyeva Xurshidaxon Xursanali qizi
Teacher of Foreign Language Department,
Kokand University, Uzbekistan
xurshidaxontojiboyeva0@gmail.com
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20521509

Annotatsiya: Xorijiy tillarni o‘rganish va o‘rgatish jarayoni bugungi kunda ta’lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. O‘zbekiston ta’lim tizimida xorijiy tillarga katta ahamiyat berilib, bu jarayon o‘rta maxsus ta’lim muassasalarida alohida urg‘u qaratilmoqda. Ushbu maqolada o‘rta maxsus ta’limda xorijiy tillarni o‘qitish tamoyillari va ularning didaktik asoslari tahlil qilinadi. O‘quvchilarning til ko‘nikmalarini rivojlantirishda ta’lim tamoyillarining ahamiyati, innovatsion metodlar va didaktik yondashuvlar muhokama qilinadi.

Kalit so’zlar: xorijiy til, o‘qitish tamoyillari, didaktika, o‘rta maxsus ta’lim.

Abstract: The process of learning and teaching foreign languages has become an integral part of today's education system. In Uzbekistan's educational framework, significant importance is attached to foreign languages, with special attention given to this process in secondary specialized education institutions.
This article analyzes the principles of teaching foreign languages in secondary specialized education and their didactic foundations. The importance of educational principles, innovative methods, and didactic approaches in developing students’ language skills is discussed.

Key words: foreign language, teaching principles, didactics, secondary specialized education.

Kirish

O‘rta maxsus ta’limda xorijiy til o‘rgatishning samaradorligi bugungi kunda hamda kelajakda o‘quvchilarning xalqaro mehnat bozorida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun muhim omil hisoblanadi. Ayni paytda, ta’lim tizimida xorijiy til o‘qitish jarayonida bir qator muammolar mavjud. Bu muammolar orasida o‘qitish metodikalarining eskirganligi, o‘quv materiallarining zamon talablariga javob bermasligi, o‘quvchilarning motivatsiya yetishmasligi, shuningdek, baholash va monitoring tizimlarining samaradorligini oshirish zarurati mavjud. Ushbu masalalarni hal etish va xorijiy til o‘qitishni takomillashtirish uchun yangi yondashuvlar va innovatsion metodlarni ishlab chiqish dolzarb bo‘lib qolmoqda. O‘rta maxsus ta’lim muassasalarida xorijiy tillarni o‘qitish jarayoni, o‘quvchilarning nafaqat til ko‘nikmalarini rivojlantirish, balki ularni zamonaviy muloqot vositalari bilan tanishtirishga ham xizmat qiladi. Xorijiy tilni o‘rganishning o‘rta maxsus ta’limda qo‘llaniladigan samarali metodlari, didaktik tamoyillari va pedagogik yondashuvlari o‘quv jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etishning asosiy omillaridir. Shu bois, xorijiy til o‘qitish tamoyillari va ularning didaktik asoslarini chuqur o‘rganish muhimdir.

Xorijiy tillarni o’rgatish tamoyillari va metodik yondashuvlar

Xorijiy til o‘qitish samaradorligini ta’minlashda didaktik tamoyillar va metodik yondashuvlarning roli beqiyosdir. Har qanday ta’lim jarayoni ma’lum bir nazariy asoslarga tayanadi. Til o‘qitish bu borada istisno emas. Til o‘rganish – bu murakkab, ko‘p bosqichli va ko‘p omilli

jarayon bo‘lib, unda o‘quvchining shaxsiy xususiyatlari, o‘qituvchining malakasi, dars materiallari, metodik yondashuv va darsning tashkil etilishi hal qiluvchi omillar hisoblanadi.

Xorijiy til o‘qitishdagi asosiy tamoyillar:

1. Kommunikativlik tamoyili (Communicative principle)

Bu tamoyilga ko‘ra, til o‘rganishdan maqsad — o‘quvchini real hayotiy vaziyatlarda samarali muloqotga tayyorlashdir. Dars jarayonida o‘quvchi faqat bilim oluvchi emas, balki aktiv muloqot ishtirokchisi bo‘lishi kerak. Misol: O‘quvchilarga savdo markazida xarid qilish, mehmonxonada xona band qilish yoki do‘stlari bilan sayohatni muhokama qilish kabi vaziyatlar asosida mashqlar beriladi.

2. Sistemalilik va izchillik tamoyili

Til o‘rgatish jarayoni izchil va bosqichma-bosqich tashkil qilinadi. Grammatika, leksika va fonetika elementlari muayyan mantiqiy ketma-ketlikda o‘rgatiladi. Misol: Birinchi bosqichda zamonlar tizimi, so‘ngra fe’l turlari, keyinchalik murakkab gap tuzilmalari ketma-ketlikda beriladi.

3. Anglash asosida o‘rganish tamoyili (Conscious learning)

O‘quvchilar til elementlarini ongli ravishda o‘zlashtirishlari kerak. Ya’ni, ular til strukturasi, grammatik qoidalarni tushunib, ongli tarzda mashq bajarishlari lozim.

4. Faollik va mustaqillik tamoyili

O‘quvchilar dars jarayonida passiv eshituvchi emas, balki faol ishtirokchi bo‘lishi zarur. Ularga mustaqil ishlash, savol berish, javob berish, fikr bildirish imkoniyatlari yaratiladi. Misol: Pair work, group discussion, project presentation kabi metodlar bu tamoyilga mos keladi.

5. Individual yondashuv tamoyili

Har bir o‘quvchining til o‘rganish sur’ati, qiziqishi, qobiliyati turlicha bo‘lganligi sababli, darsda differensial yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Misol: Ba’zi o‘quvchilar uchun qo‘shimcha topshiriqlar, boshqalar uchun yengillashtirilgan mashqlar taklif etilishi mumkin.

Xorijiy til o‘qitishning samaradorligini oshirishda didaktik tamoyillar muhim rol o‘ynaydi. O‘qitish metodologiyasining maqsadi o‘quvchilarga yangi tilni faqat bilim sifatida berish emas, balki ularni tilni amalda qo‘llashga tayyorlashdir. Bu yondashuvlar til o‘qitish jarayonini o‘quvchilar uchun yanada interaktiv va samarali qilishga yordam beradi.

Darsliklar va o’quv materiallarining tahlili

Xorijiy tilni samarali o‘qitishda asosiy vositalardan biri bu — darsliklar va turli o‘quv materiallaridir. Darslik nafaqat ta’lim mazmunining tashuvchisi, balki o‘quvchining mustaqil ishlashiga, fikrlash va nutq faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladigan muhim didaktik vositadir. Shu bois darsliklar tanlovi, ularning mazmuni, tuzilishi va zamonaviy ta’lim talablariga muvofiqligi har doim e’tiborda bo‘lishi zarur. Bugungi kunda O‘zbekiston ta’lim tizimida xorijiy tilni o‘qitish uchun bir qator darslik va qo‘llanmalar mavjud. Ular orasida davlat tomonidan tasdiqlangan asosiy darsliklar bilan bir qatorda, xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan va sinov tariqasida foydalanilayotgan muqobil materiallar ham bor. Bu darsliklar, odatda, tilning to‘rt asosiy ko‘nikmasi – tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirishni rivojlantirishga qaratilgan mashq va topshiriqlardan tashkil topgan.

Darsliklar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ularning aksariyatida til o‘rgatishga kommunikativ yondashuv asos qilib olingan. Ya’ni, grammatik qoidalar izchil va tushunarli tarzda beriladi, lekin

asosiy e’tibor ularni real muloqotda qo‘llay olishga qaratiladi. Masalan, o‘quvchilar dars davomida turli muloqot vaziyatlarini modellashtiradi, rolli o‘yinlar o‘ynaydi, fikr bildiradi yoki shaxsiy tajribasi asosida insho yozadi. Bu esa o‘z navbatida tilga qiziqish uyg‘otadi va uni tabiiy yo‘l bilan o‘zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, zamonaviy darsliklar interaktivlik tamoyiliga tayangan bo‘lib, ularda audio va video materiallar, rasmlar, diagrammalar, QR-kodli mashqlar yoki onlayn platformalarga havolalar orqali boyitilgan topshiriqlar mavjud. Bu esa o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularning darsga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi. Biroq ayrim darsliklarida mavjud resurslar yetarlicha ishlatilmasligi yoki o‘quvchilar darajasiga mos emasligi kabi kamchiliklar ham kuzatiladi.

O‘qituvchining vazifasi faqatgina mavjud materiallarni yetkazish emas, balki ularni tahlil qilib, o‘quvchilar darajasiga moslab, moslashuvchan tarzda foydalanishdan iboratdir. Har bir sinf, har bir guruh o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgani bois, bir xil darslikdan turli uslubda foydalanish mumkin.

Xulosa

O‘rta maxsus ta’lim muassasalarida xorijiy til o‘qitish jarayonining didaktik asoslarini chuqur - tahlil qilish, ushbu jarayonning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash va uni takomillashtirish yo‘llarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘rganilgan nazariy manbalar va ilg‘or tajribalar asosida aniqlanishicha, xorijiy tilni samarali o‘qitish o‘ziga xos didaktik tamoyillarga, ya’ni maqsadga yo‘naltirilganlik, izchillik, interaktivlik, individuallashtirish, hamda motivatsiyani qo‘llab-quvvatlash kabi yondashuvlarga asoslanadi. O‘rta maxsus ta’lim darajasida ta’lim oluvchilarning yosh xususiyatlari, kasb-hunar yo‘nalishi, tilga bo‘lgan ehtiyoji va faoliyatga tayyorlanish bosqichi hisobga olinishi kerak. Shu nuqtai nazardan qaraganda, xorijiy til o‘qitish faqatgina lingvistik bilimlar bilan cheklanib qolmay, balki madaniy, kommunikativ, kognitiv va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur. Bu esa o‘z navbatida xorijiy tilni o‘qitishda kompleks yondashuvni – **didaktik tizimning barcha elementlari (maqsad, mazmun, metod, vosita, natija)** o‘zaro uyg‘unligini talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati:

1. Aliyev, A. (2020). Xorijiy tillarni o‘qitish metodikasi. Toshkent: Noshir.
2. Karimov, T. (2018). Didaktika va ta'lim metodlari. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
3. Smith, J. (2023). "The importance of foreign language education in secondary schools". Available at: www.languageeducation.com
4. Qodirov, M. (2022). "O‘rta maxsus ta'limda ingliz tilini o‘qitish tamoyillari", Pedagogika jurnali, 15(2), 45-52.
5. Ismoilov, B. (2021). "Xorijiy tillarni o‘qitishda texnologiyalarning roli", Ta'lim va innovatsiyalar, 10(1), 12-18.